گەشتی ژیانم

ئاڵقەی (١٤)

مسعود محمد

چەنـد رۆژێك دوای پێك هاتنی وەزارەت د. ئەکرەم جاف کە بوویــوو بە وەزیری زەراعــەت داوەتێکی شەوی رێك خست لە ماڵـەکـەی، لە کوردان فوئاد عارف و محمد سعید خفاف و من بانـگ هێشتن کرابـووین، ناشـزانم کەسی دیکەی‌کورد لەگەڵمان بوویێت، چەند وەزیرێکیش هاتنە داوەتەکە لەنێوانیاندا عزیز عقیل وەزیری دفـاع هەبوو ئەوانی دیکەم لەبیرنەماون. مەبەست نزیك خستنەوەی کوردو حکومەت بوو لەرێی یەکتر دیتن و وتووێژەوە. هەوڵـەکـە بێ‌سوود نەبوو ئەگەر داوەتی دیکەو یەکتردیتنی دیکەی بەدواداهـاتبـایە بەڵام هەر لەوەنـدە وەستـا. لەنـوختـەیەکی سەر بەناکۆکی نێوان عبدالکریم قاسم و عبدالسلام عارف، بەتایبەتی هی دەمی دەمــانچــە هەڵکێشـانی عبـدالسـلام لە ژوورەکـەی عبدالکریم و بە حزوری فوئاد عارف نەگونجانێك هەبوو لەنێوان راوێژ ی فوئـادو قسەکانی عزیز عقیلی. نەگونجانەکە وەکوو خۆی مایەوە بەڵام دانیشتنەکەی پێ تێك نەچوو

عبــدالسـلام لە دارالبیضـا وەیا ربـاط وەیا شوێنێکی‌دیکـەی ئەفـریقـای عەرەب بوو لە کۆبـوونـەوەی تۆقـەڵـەکاندا کە عارف عبدالرزاق ویستی ئینقیلاب بکات بەڵام تێیدا سەرنەکەوت. . . عبـدالسـلام گەڕایەوە، د. عبـدالـرحمان بزاز کە جێگری سەرەك وەزیران بوو لە وەزارەتەکە ئەمجارە بوو بە سەرەك وەزیران.

بەیانی چووم بۆ پیرۆزبـایی لێ‌کـردنی. ساڵۆنەکەی بەر دەمی ژووری خۆی خەڵقێکی زۆری لێ‌بوون هاتبوونە موبارەکبادی. من جێگەم گەوتە بەرانبەر خۆی لەو بەری ساڵۆنەکە. وەها رێك کەوت د. بـزاز بۆ یەك دوو دەقیقـە ساڵـۆنـەکەی جێ‌هێشت لەو بەینەدا جەمیلی عەلی‌ئاغاو هاواری مشیرئاغای دزەیی هاتنە ساڵۆنەکە. کە د. بزاز گەڕایەوە ئەو دوو کوردەی دیت زۆری بەخێرهێنان و ئەحواڵی پرسین لەوەڵامدا سپاسیان کردو گوتیان ئەحواڵمان باشە. من لەبەری خۆمـەوە بەدەنگە هاتم گوتم: ئەو برایانە هاتوونەتە پیرۆزبایی تۆ نایانەوێ سەغڵەتی خۆیان تێکەڵ بە موجامەلە بکەن دەنا کەسی لەوان تەنکەتاوتر پەیدانابێ: چەند ساڵە دەربەدەرن ئاوایی‌یەکانی خۆیانیان لە دەشتی دزەیی بەجێ‌هێشتووە هاتوونەتە هەولێر نە یەك فلس داهاتیان هەیە نەهیچ ئیشێك هەیە بی‌کەن. کە وەهام گوت، لە وەڵامدا گوتی با بەچاکی بتناسمەوە تۆ فلانەکەس نیت؟ گوتم هەوم. هەندێکی موجامەلە کردم کە لەدەمی نیابەتمدا لە شوێنی گوێ‌گران بووەو دیتوومی قسەدەکەم. . . ئنجا گوتی: بەری لای تۆ بەتاڵایی تێدانی‌یە من بێمەلات زەحمەت نەبێ تۆوەرە لام جێگە لە تەنیشتمەوە هەیە. . . پەڕیمەوە لای ئەو گوتی: من کەم وزۆر لە وەزعی ئەم برایانەو عەشرەتەکەیان ئاگادار نیم. گوتم ئەم راستی‌یە یارمـەتیت دەدات کەوا چی بەچـاکی بزانیت بۆیان ئەوە بکـەیت چونکـە لێرە بەپێشـەوە پابـەنـدی قسـە وەیا هەڵوەستێك نەبوویت لەکێشـەی ئەوانـدا دەستت ببەستێت. گوتی: دەبینیت رۆژەکەم دەرفەتم نادات لەگەڵت بدوێم، سبەینێ سەعات هەشتی بەیانی چاوەنۆرت دەبم لەم جێگەیە، وەختیشم بۆ تۆ تەرخان دەکەم.

سبەینێ کەچووم لە (سیطرە)ی لای شەقامەوە هەتا لای خۆی رای‌سپـاردبـوو نەوەخرێم. سکرتێری تێ‌گەیاند کەس مەشغووڵی نەکا هەتا من هەڵ دە ستم.

وای لەم جیهــانــە سەیرە: هەمــوو ئەم گەرم و گوڕی‌یەو بەخێرهێنانەو ئامێز کردنەوەو بایەخ پێ‌دانەو رێزلێ‌نانە کە لە رواڵەتدا بێ‌کـۆتـایی بێت لەسـەعـات هەشتی بەیانی‌یەوە هەتـا هەشت و چارەگێکی بەردەوام بوو، کتوپڕ گۆڕا ئەمما چۆن گۆڕانێك:

بۆ بێ‌تاڵعی ئەو شتانەی منی‌تێدا پەروشدار بووم کارێکی زێدە

بێ بایەخی تایبەت بەخۆم هەبوو کە دەشیا هەر باسی نەکەم، لەبەر تەنگەتاو بوون بەدەست ناگزوریەوە پێش قسە بنەرەتیەکانم خست و گوتم بەر لەوەی بچینە ناو کێشەی دوورو قووڵەوە فلانە شت هەیە حەز دەکەم لێی ببینەوە بەدوو قسەی سەرپێیی. مەسەلەکەم باس کرد، وەڵامێکی خۆشی دامەوە. گوتم پەلەی لێمەکەو پتری سەرنج بدەیێ.

ئەم (پەلەی لێ مەکە)یە کە بە عەرەبی (ارتجال)م بۆ بەکارهێناو لەوپەڕی دڵسۆزیمەوە بۆ ئەویش بوو، یەك خەندەقی خستە نێوانمانەوە لێپەڕینەوەی مومکین نەبێت. دوای ئەو قسەیە لە ترووکەیەکی چاودا هەڵستا سەر پێیان و گوتی بەداخەوە وەختم نەما، چیدیکە ناتوانم لەگەڵت بدوێم. حاجەت نەبوو کەس تێم بگەیەنێ لەخۆوە زانیم ئەو وشەیە کاری ڕوخێنەری خۆی کرد.

«منیش گەڕامە دواوە ئەمما بەعاجزی»

دەڵێن زمان بەڵای سەرە: قسەکەڕاستە ئەمما دەشیا دڵ سافی یەکی منی خستە سەر قسەیەکی بێ توێکڵ نیازپاك چاوپۆشینی لێبکرێت لەلایەن مرۆیەکەوە کە مامۆستای قانوون و سیاسی یەکی ناسراوو سەرەك وەزیران بوو. من نامەوێ خۆم بپەڕێنمەوە لەوەندە گلەیی یەی حەقە لێم بکرێت، بەڵام چ بکەم لەگەڵ تەبیاتێکی خۆش باوەڕی بە خەڵقدا ڕاپەڕمووی بێ فرت و فێڵ کە بە هەموو عومرم ڕەفتاری ڕاستگۆیانەی ناسیاسی یانەی پێ کردووم. من لەو دەمەدا کە ئەگەر دڵی د. بزازم ڕاگرتبایە ڕەنگە بوو هەر لەڕێی (تعویض)ی بێ فێڵەوە هەموو گرفتێکم برەوێتەوە، چاوم بڕی بوە حەقێکی کەم بایەخی بێ تەئویل و بێ منەت و چ حیسابێکم بۆ قسەی دیپلۆماسی یانە نەکرد کەوا بایی سەد ئەوەندە حەقە خاترانەی تێدا دەبوو. بەڵام واز لە هەقوهوقی خۆشم بهێنم، گەلێك بەرژەوەندی گشتی و نیوەگشتی ی وەك موشکیلەی دزەیی یەکان لەوانە بوون بەرەو چارەسەرکردنەوە بڕۆن ئەگەر ئەو وشەیەی من نەبوویایە لەمپەر. ڕۆژی پێشتر د. بزاز دیتی لە نێوان ئەو هەموو خەڵقەی دێنە پیرۆزبایی لێکردنی تەنها کەسێك بیری لە سوودی گشتی کردبێتەوەو دوو لێوەی لێبزاوتبێ من بووم، هەر بۆیەش بوو ئەو هەموو بایەخەی بە دیدەنی سبەینێیان دا: چی دەبوو دڵ فەڕاحیەکی بەخشندانەی لەو وشەیەی من بەکارهێنابایە لەبەر خاتری کێشەی ئەوتۆ پێوەندی بە سیاسەتمەداری خۆیشیەوە هەبوو!! دوای دوو ساڵێك دەرفەت بوو بۆ ئەو ڕووداوەی بگێڕمەوە... !

قسەی پێشینان هەیە دەڵێ: کە خوا بدات پێغەمبەریش چەنگێکی دەهاوێتە سەر. ئەم قسەیە بۆ من بە زیادبوونی سەغڵەتی بەڕاست گەڕا.

لە کەرکووك بووم، سەردانێکی ماڵی شێخ ڕەئووفم دەکرد لەگەڵ دەوەن و محەمەدو دایکیان ڕۆژێکیان ئافرەتێکی ماڵی خۆمان لەپڕ هاتە ژوورەوەو گوتی: دوێنێ یەك مەفرەزەی حکومەت لەگەڵ مودیرێکی پۆلیس هاتنە ماڵەوە بۆ گرتنت، چاك بوو لێرە بوویت ئیتر خۆت دەزانیت چ پەسەند دەکەیت.

سەیر لەوەدا بوو ئەهلی ماڵەوەش وەکوو خۆم بە دڵ سافی یەوە دەڵێن: لێرە نی یە وا لە کەرکووکە لە ماڵی شێخ ڕەئووف ئەم قسەیە ئەگەر غەیری ئەهلی ماڵەوەم بی کردایە دەگوترا خەبەری لێداو بۆی دەبوە عەیب. ماڵی ئاوابێ مودیر پۆلیسەکە دەڵێ: من چ حەقم هەیە بەدوای بکەوم بۆ کەرکووك، حکومەت (جنێوێکی بە حکومەتیش دابوو) با خۆی بەدوای‌دا بگەڕێ من هەر ئەوەندە دەڵێم لە ماڵەوە نەبوو.

بڕیارم دا خۆم بەدەستەوە نەدەم. لە بەغدا کۆمەڵێکی کوردی یان گرتبوو لەوانەی ناویان هەبوو وەك فوئاد عارف، مجید علي، زەیدی ئەحمەد ئەفەندی، عەبدوڕڕەحمان موفتی، أحمد کمال، فتاح شاڵی، رشید جودت دووریش خرابوونەوە بۆ (عین تمر) لەو چۆڵ و بیابانەی خوارووی بەرەو ڕۆژ اوای عیراق. منیش گیرابامایە هەر بۆ ئەوێ دەچووم.

خۆم نەوەخراند خێرا چوومە ماڵی کاکە حسێنی خانەقا. ئەو شەوە لەوێ بووم بۆ سبەینێ وەها بەرژەوەند دیترا لە جێگەیەکی پەنهانتر بم ئیتر چوومە ماڵی شێخ ئاوڕەحمانی شێخ صاڵح لەبەری قەڵا. دە ڕۆژ وەیا زیاتر لەوێ بووم. ساڵی نوێم (هـ ی ١٩٦٦) لەو خۆشێرکێ یەدا پێشوازی کرد. لەگەڵ شێخ ئاوڕەحمان زۆر زۆر بەخۆشیمان دەبردە سەر. دواتر دەمگوت هەرچی حەزی لە شتی خۆشە با خۆی لە ماڵی شێخ ئاوڕەحمان بشارێتەوە.

خانەخوێم حەزی دەکرد زەللەی زمانی خەڵق باس بکات و منیش لەگەڵ ئەودا ئەو حەزەم هەبوو، ئێستاش هەیەتم. جارێکیان شێخ ئاوڕەحمان شیعرەکەی شێخ محەمەدی خالصی دەخوێندەوە کە ڕووی لە شێخ مەحموودە. لەجیاتی ئەوە بڵێ (فەلەك مل شۆڕ ئەکا...) گوتی (شەلەك فل مۆڕ ئەکا...) گوتم: دادەی خێرا بی نووسەوە هەتا لەبیرمان نەچووە..

زانیمان هیچ موراقەبە بەدەوری ماڵی شێخ ڕەئووفەوە نی یە، غەریبی منداڵەکانم دەکرد گەڕامەوە بۆ ئەوێ بەڵام خۆم بە خەڵق نیشان نەدەدا. هەندێك دۆست بۆم خەریك بوون یەك لەوان (منعم

المصرف) كە ئەوسا متصرفی هەولێر بوو. دەیزانی لە کەرکووکم خەبەری بۆ ناردم کە لە سەردانێکی عزیز عقیل، وەزیری دیفاع، لە هەولێر قسەی لەگەڵدا کردوە لەبارەی منەوە. گوتبووی وەعدی شەرەف بێت. بچێتەوە ماڵی خۆیو دەرنەچێت. عبدالمنعم گوتبووی ئەمە قسەو وەعدی شەرەفی ئەو پیاوەیە خۆیشی بریار بدات لە متهانە پێ کردنی. ڕەنگە دەوری دوومانگێك لە کەرکوك مامەوە، ڕۆژێکیان مرحوم نجم الدین عونی پەیدابوو. هاتەلام، گوتی حەز بکەیت دەتبەمەوە بەغدا، ئۆتۆمۆبیلەکە خصوصی‌یە شوبهەی کەمتری لێ دەکرێت. لەو بەینەشدا دەمزانی موراقەبە لەسەر ماڵم هەڵستابوو ئیتر لەگەڵ نجم الدین گەرامەوە بەغدا بەڵام یەکسەر نەچوومەوە ماڵێ لای صمدی حاجی محمد دابەزیم شەوێ پاش سەعات دە بەبێ دەنگی چوومەوە ماڵێ.

گەیشتینە نیسان. وابزانم لەو مانگەدا بوو تەیارەی عبدالسلام کەوت، خۆیو چەند کەسانێکی لەگەڵیدابوون تێدابوون بە خەڵوز. هەموو دەمان زانی عبدالسلام پێ‌گیربوو لەسەر گرتنی ئەو خەڵقە. بە مردنی ئەو ترس نەما خۆم ئاشکراکرد.

عبدالرحمان عارف بوو بە سەرەك کۆمار لە جێی برای. چوومە لای وپرسەم لێ‌کرد. دوای ئەو چوومە لای د. عبدالرحمن البزاز کە بوو بۆوە سەرەك وەزیران. بیستبووم حەزی بە گرتنمان نەکردبوو بەڵام عبدالسلامی پێ ئیقناع نەکرابوو. عوزری خواستەوە لەوەدا کە یەکێکی وەکوو من بێ‌لزوم دووچاری سەغڵەتی بێت گوتی: ئایەتی قورئان دەڵێ (آتقوا فتنة لاتصيبن الذين ظلموا منكم خاصة).

گوتم من لە کولانەی حەدیسێکەوە سەیری ئەم وەزعەم دەکەم کە جارێکیان دووپشکێك بە پێغەمبەریەوە دا وەهای ئێشاند ناوی خوێی لەبیر بردەوە تائەوەی گوتی: هاتونی ماتضعوه في الطعام. ئنجا گوتی: لعن الله العقرب انها لاتفرق بين من يصلي ومن لا يصلي. منیش هەروەها دەڵێم لەعنەت لەخەبەر دەر بێ کە دەیەوێ من پێوە بکات کە مومکین نی‌یە خەریکی کارێك بم جەزای ئیعدام بێت هەموو ئومێدی سەلامەتیشم ئەوە بێت حکومەت ڕەحمم پێ‌بکات. انا أرفض هذه الرحمة وأقعد في بيتي . . .

بزاز خەریکی ڕێك کەوتنەوە بوو لەگەڵ کورد تا گەیشتە ئەوەی وەفدێك لەسەرەوە هات بۆ تێك گەیشتن. زەیدی ئەحمەدە فەندی پێوەنارد. وەفدەکە لێرەبوو، بەیانی ٢٩ حزیران خوێندرایەوە ١٢ مادەبوو، سبەی ئینقلابی دووەمی عارف عبدالرزاق سەرلەنوێ شکستی هێنا. ئەو ١٢ مادەیە بەلای منەوە خراپ نەبوون.

بەر لەو ڕێك کەوتنە چەند کۆبوونەوە لە قصری جمهوری کرا عەرەب و کورد تێیدا بەشدار بوون، هی کوردانیش بەتەنها لە (مجلس وطنی)کرا. من لە هەردووکان بەشدار بووم بەڵام قسەم نەکرد.٠.

لە شەوی ١٤ی تەمووز داوەتی قصری جمهوری کرام. . لەگەڵ بزار تووشی یەکدی هاتین سەلاممان لەیەکتر نەکرد.

وەفدێکی صحفي مصر هاتبوون داوایان کرد بمبینن: لە ١٧ی مانگە چوومە لایان لە ئوتێل بەغدا. نوێنەری روزالیوسف ومصور وجریدەی الجمهورية بوون ٤سەعات قسەمان کرد. لەبارەی بەیانی ٢٩ی حزیران پرسیاریان کرد حەزیان لێبوو رام لێ‌نەبێ چونکە بزازیان خۆش نەدەویست گۆیا وحدوی نەبوو. گوتم من بەر لە دوو شەو بە بزاز گەیشتم سەلاممان لەیەکتر نەکرد، لەبەر ئەمە قسەم بۆ دۆستایەتی ئەو نی‌یە. من کە سەرنج لە شۆرشی کۆن و نوێ دەگرم و دروشمەکانیان و ئەنجامەکانیان بەراورد دەکەم کە چەند لێك دوورن بە قیاس لەوان دەتوانم سێ مادەش لەو دوازدە مادانە بە قوربانی نۆیەکەی دیکە بکەم.

دواتر مصور و روز اليوسفم باسی منیان کردبوو. هەرچی الجمهورية) بوو دوای پتر لە ساڵێك سەرۆك نووسەرەکەیم دیتەوە گوتی، بە درێژی ئەو قسانەتم بلاوکردەوە. قسەکان وەختی خۆی لە هەموو مەیدانێکی دەپشکنیەوە هەتا هونەرو گۆرانیو (ترتيل)و. . و هتد. . ی مصر.

بزاز دەستی نەبەسترابایە عیراقی دەهێنایەوە باری ئاسایی بەڵام عەسکەریەکان لێی بێ‌زار بوون هەر لە ساڵی ١٩٦٦ وەهایان کرد إستقاله بدات. وەزارەتی ناجی طالب هات، وابزانم، لە مانگی یازدە یان دوازدەی ١٩٦٦. رجب عبدالمجيد جێگری سەرەك وەزیران و وەزیری داخلیە بوو. ناجی و رجب دۆستم بوون. هەتا بشڵێی سەغڵەت بووم لەلایەن گوزەرانەوە. ئەندامەتیەکی (مجلس الخدمة) بەتاڵ بوو، ڕووی تەکلیفم لێ‌نان و مرسومیان دەرچواند بە دامەزراندنم لەو مەجلیسە. ڕۆژی ٢٧ وەیا ١٩٦٦/١٢/٢٨ دەوامم کرد. . .

ماڵەکەم لە منصور گوێستەوە بۆ مدينة الشرطة. جیرانەتی حسێن شێروانی بۆ ئەوێی ڕاکێشام. حسین مدیر شرطة بوو وەك دەڵێن (عصامی) بوو، دەمێکیش بوو دۆست بووین لە کۆتایی شوباتی ١٩٦٧ لە خانوێکی نزیك ماڵەکەی ئەو نیشتەجێ بووین. کرێ خانووی منصور ٥٠٠ دیناری ساڵانە بوو، هینەکەی مدينة الشرطة ٢٤٠ دینار بوو.

هەندێ برادەرم دەمێك بوو لێم بزربوون پەیدا بوونەوە. . .

لە ساڵی ١٩٦٦ کۆمەڵەی مەکتەبی سیاسی کە زوربەیان هاتبوونەوە لای چەکدارەکان و تەنها سکرتێریان لە تاران مابۆوە، ئا ئەو کۆمەڵە بە پێی قسەی خۆیان لە ترسی ئیعدام هەڵاتن بۆ ناو حکومەت و هێنرانە بەغدا. سکرتێریش هاتەوە بەغدا. من کەزێکم دیت بە ئیمزای سەرکردەی چەکداران لە ١٩٦٦/١/١ فەرمان دەدا بە کوشتنیان. . . من لە کولانەی کوردایەتی بەرفرەوانەوە سەیری کەسان و ڕووداوان دەکەم، کەمتر نیگای (موسمی) کژکات دەخوازمەوە: مەکتەبی سیاسی لەو ڕۆژگارانەدا پارچەیەکی مێژووی کورد بوون، چاکەو خراپەیان لە دەست دەهات. هەرچەند لە تەمووزی ١٩٦٠ من ڕەخنەی توندم لێ‌گرتن بەوەدا کە لەبەر تیشکی (چینایەتی)دا بە چاولێکەری چەپ خەباتی کوردایەتی بەڕێوە دەبەن هەر لەو نووسینانەشدا گوتبووم کە ناشێ بۆ هیچ کوردێك کۆسپ و لەمپەرو تەگەرە بهێنێتە بەر هەنگاوی حیزب ویا حیزبێکی دیکە قوت بکاتەوە. پاشتریش لە ١٩٦٣ بە تەواوی ئاشت بووینەوە. ئەمجارەش کە هاتنەوە بەغدا من پێوەندیم پێوەکردن و هاتوچۆ لە نێوانماندا هەبوو. تەنانەت کە خەبەربڵاو بۆوە زەعیم عبدالوهاب أمین داوای لێ‌کراوە وەزارەت پێك بهێنێت چوومە لای، هەرچەند لە ناسینێکی دووربەدووی پتر لە نێوانماندا نەبوو: دەمزانی بۆ لایەنی وتوویژکردن لەگەڵ کورددا دۆستی نزیکی هەیە لەکوردی بەغدا مەکتەبی سیاسی‌یان خۆش ناوێ، مومکینە بەرەو تێ‌نەخوێندنەوەی ئەو گرووپە ڕاوێژی بۆبکەن. من پێم گوت سوودی گشتی لەوەدا نی‌یە دووبەرەکی کورد لە چەژی سیاسەتی حکومەت خۆش بێت چونکە هێمنی‌و ئارامی وڵات و حوکم لە یەك بووندایە. وەها پەسەند دەکەم کە تەکلیف کراویت بۆ سەرەك وەزیرایەتی هەر نەبێ رووکەش بێت نەبزێکیان بگریت و بایەخیان پێ‌بدەیت بایی ئەوەی بەشی ئۆقرەگرتن بکات. گوتیشم من بەنیازی خۆهەڵقوتاندن لە شتی لابەلایی نەهاتووم بۆ لات، دەبوو ئەم تێبینییەت پێ‌بگەیەنم. لەوەڵامدا گوتی، ڕاستە تەکلیف کراووم زۆریشم حەزکرد ئەو پەرۆشەت دەربری، خۆیشم پێوەندیم پێوە دەکردیت ئەمەش نومرەی تەلەفۆنتە لەو ڕۆژانەم وەرگرتووە. عبدالوهاب أمین نەبوو بە سەرەك وەزیران قسەکانمان نەزۆك مانەوە.

زوربەی هەرە زۆری کوردە سیاسی‌یەکانی بەغدا ویا ئەوەی بیروڕای هەبوو لە کاروباری کوردایەتی‌دا مەرحەبایان لەو گرووپە بری‌بوو هەتا جارێکیان چوار کەس لەو کوردە ناسراوانە هاتبوونە سەردانم لە (مجلس الخدمة). کاتێك ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی هاتە ژوورەکە، ئەو چوار کەسە تێکرایان دوعاخوازی‌یان کردو لە ژوورەکە دەرچوون. هەرچەند هەستی قەومایەتی لە حاڵ و باری ئەوتۆیی‌دا بشکوڵێت، شتێك دەمێنێت لە هەستی شەخسی گرنگترە پێی دەڵێن بەرژەوەندی قەومایەتی. کوردیش ئەوە نی‌یە لە فیزونازی هێزو سامانـدا خەتێك ڕاکێشێت بەسەر ناوی صەدەها کەسانی تێکۆشەر کە ئەگەر سەهووشیان کردبێت دەبێ بە ڕێنموونی‌و ڕەخنەی دۆستانە لە سەهوو بگێردرێنەوە نەك بە شکاندنیان شێرگیرەتر بکرێن. کاتێك میللەت ئەوەندە بە دەسەڵات و چەسپاویوو پەکی بە هەڵەی هەڵەکردووان نەکەوت حیسابەکە دەگۆڕێت، خۆ ئەوساش دوژمن بکات بە دۆست سوودمەندتر دەبێت لەوەی بە ئەرك و مەسرەف لەناویان ببات. . هەر ئەم بیروڕایەم بوو وەهای لێ‌کردم کە دوای دوو سێ ساڵ ئەو گرووپە ویستیان بچنەوە بۆ لای چەکدارەکان و پرسیان پێ‌کردم، بێ سێ‌ودوو لێ‌کردن پێم گوتن ئەمە هەلی عومریانەو نابێ ئاوی لێ‌بخۆنەوەو دوو دڵی تێدابکەن. تێیاندا هەبوو لەم باوەڕە نەبوو، سکرتێریان قسەکەی منی زۆر پێ‌خۆش بوو چووشنەوە ئەولا. .

لە زۆر بارو جاردا گوتوومە: من کوردم بە کورد قبوڵە هەتا ڕۆخی خیانەت. دیسان قبوڵە لە خیانەت بێتەوە دەرێ چونکە کورد وەك هەتیمی هەژارە لەوەدا نی‌یە کولێرەی بێ ڕۆن بەلاوەبنێت.

لەگەڵ ئەمانەشدا من بەو گرووپەم گوت نەدەبوو ببنە لەمپەر. گوتم من بوومایە لە جیاتی ئێوە خۆم (تحـيد) دەکرد. لەبیرمە وشەی (neutralize)م بەکار هێنا. لەقسەی کوردی (خۆم بە نەبوو دەکرد)م گوت.

بێ‌گومان شەرعییەتی حیزبایەتی‌و پارتایەتی هی مەکتەبی سیاسی بوو، شەرعییەتی لەوە فرەوانتر هی چەکداران بوو. ئەم ڕاستی‌یەشم هەموو دەم گوتووە هەرچەند دەشێ هیچ لایەکیان لێی ڕازی نەبن چونکە کەم وەها دەبێ خەڵق بەو پشکە ڕەوایە ڕازی بێت کە نیوە بە نیوەیە. .

مەجلیسی خدمة چونکە ئیشێکی ڕووتینی وەکوو دامەو شەترەنج دەباتە سەر بەهرەی مرۆی بەهرەدار دەکوژێنێتەوە بۆیە بوو پێم دەگوت (مقبرة القابليات). لەگەڵ ئەمەشدا ئەگەر کاروباری بە ڕێکی و بێ‌خوارەکەو خێچەکە ڕۆیشتبایە و کمێك نیگافراوانی تێدا بەکارهاتبایە بۆ خەلقێکی زۆر لەوانەی موحتاجی وەزیفەن دەبوە مایەی خێروخۆشی. ئەندامەکانی بە سەرۆکەوە، چ ئەوانەی من

بەگەڵیان کەوتم چ ئەوانەی دواتر بوون بە ئەندام لە جێگەی ئەندامە کۆنەکان، سەرلەبەریان دەست خاوێن بوون. بەڵام رێك خستنی کاروباری دایەرەو دیارخستنی بەرپرسی‌ی هەریەك لە موەزەفەکان کەلێنی‌دەدا بۆ بەدرەفتاری. هەتا تصلیحی دەفتەرەکانی ئیمتیحانی تەعین و تەرفیع لەدەست لیژنــەیەکی بەرەژێرتــری ئەنـدامـانی مەجلیس بوو کاری‌بــەد هەبــوو کەمیش نەبـوو، تا ئەوەی هەر تەعینێکی بەندبایە بەو ئیمتیحانەی لیژنەی بەرەژێر کردوویەتی من ئیمـزام نەدەکـرد. سەیر لەوەدا بوو دەبـوو ئیمتیحـانی تەرفیع بە قەڵـەمی خۆنووس وەڵام بدرێتەوە: کەسێکی تصلیحی دەفتەری کردبایە بە ئاسانی دەی‌توانی چی‌نووسراوە بی‌سرێتەوەو هی دیکەی لە جێگەدا دابنێت توومەز لە بنەڕەتدا ئەوانەی مەرجی ئەوتۆیی‌یان داناوە بە بەرچاوی خۆیانەوە گرتووە کە بتوانن مامڵەت لەگەڵ ئەو موەزەفانەدا بکەن کە دێنە ئیمتیحانی تەرفیع، مەرجەکەش لە کۆنەوە دانـدرابـوو بۆ ئێمـە سەرەژێر بوویـۆوە. کەتصلیح کەوتە دەست ئەنـدامانەوە ئەشەدوبیللا هەتا لە مەجلیس بووم نەم هێشت یەك موەزەف بکەوێت. منیش دەهاتم بابی دەرچوونیان دەسکاریم لە وەڵامەکانیاندا دەکرد بێ‌ئەوەی بزانم کابرا چی‌یەو کێ‌یەو خەڵقی کوێ‌یە. بەلامەوە لە زوڵم زوڵمتر بوو بابایەکی موەزەفی هەناسەسارد بەتەمایە لە سی دینارەوە بۆ ٣٦ دینار هەڵکشێت هەر چونکە نازانێ جەزری ١٥٣٧٥٤٥ چەنـدەو تأبطَ شرّا کێ‌یەو جزر القمر چەند پانـایە بکەوێت کەچی ئەو ئیشەکەی خۆی بریتی‌یە لە (ضبط)ی محاکمەی دادگە. بەڵێ ٤٠ پلە داندرابوو بۆ مادەی (اختصاص)و ٢٠ بۆ زمان و ٢٠ بۆ حیـساب و٢٠ بۆ زانیاری گشتی بەڵام دەبوو بۆ مادەی اختصاص ئەوەندە دابندرێت کەئەگەر کابرا تێیدا سەرکەوت پەکی بەئەواتی دیکە نەکەوێت. من ئەوەندەم پێ‌کرا حیسابەکە لە ٢٠ پلەوە بهێنـە ١٠ پلەو دەیەکـەی دیکـە بەسەر مادەکانی دیکە دابەش بکرێن.

هێشتا ئیمتیحان لەدەست لیژنەی بەرەژێردا بوو کاتبی تحریری رەواندز کە لە بنەماڵەی مەلا ئەسعەد ئەفەندی رەواندزی بوو ئیشی هەرە گەورەشی ئەوە بوو لە کۆبــوونـەوەی قۆمیسـێری سنـووری عیراق و ئێران و تورکیادا لە سی ساڵەوە تەرجەمەی کوردی‌و فارسی‌و عەرەبی‌و تورکی دەکــرد کە هات بۆ ئیمتیحــان لاگەڵ هەبــوو سفارشێکی لای‌لیژنە کردم هەر خـستیان، جاری دووەم خـستیان. . کاغەزم نووسی بۆ متصّرفی هەولێر کە ترشیحی بکاتەوە بۆ تەرفیع چونکە دوای دووجار کەوتن دەبوو ترشیح بکرێتەوە دیـسانەوە دوو جاران خـستیان دیـسـانــەوە لەســەر داوای خۆم ترشیح کرایەوە هەمیــان خستیان. ئەم جارە بە مدیر عامم گوت، بەسەو تەحەمول نەمــا. سەرت نەیەشێنم بەخـێری خۆیان ٥٠ نومـرەیان دایێ‌و دەرچوو تەرفیعەکەشی بۆ ٣٦ دینار بوو دەی‌ویـست لەو مەعاشەدا خۆی تەقاعود بکات. ئەم کەین و بەینە ساڵێك و سێ مانگی برد. هەرچەند من و تۆ بەرپرسی چاکەو خراپەی ئەم جیهانە نین بەڵام لە سنــووری هەست کردنـمان بە چاکـەو خراپـە، بابی دەسـەڵات راشکان دەبێ یاریدەیەکی چاکە بدەین. من دەمدیت دەسـەڵاتی گەورە بە پای پیلان سامـان بەســەر یەکەوە دەنێت موەزەفی گەورە هەبـوون ساڵانە لە سەفەری کەیف و بەزم بە مەسـرەفی حکومەت تەردەمـاغی‌یان دەکـرد ئیتر بۆچی مەلا شەفیعی رەواندزی لەسەر نەزانینی جەزری تەکعیبی هەمـوو ئومێدی بە تەقاعودی مەعاشی ٣٦ دیناری بپووچێتەوە ئەویش دوای خزمەتی سی ساڵی. هەر لەو دەمانەدا بوو نوسخەی بریارێکمان بۆ هات لە وەزارەتی داخیلیەوە دەڵێ. فلانـە مامـۆستـای قوتابخانەی سەرەتایی ناحیەی (ق) کە شەهــادەکــەی هی دار المعلمــین ریفیەو مەعـاشی ٣٠ دینـارە دەستی‌دایە فەرمانی نوێی لە وەزارەتی خارجیە بە وەزیفەی سەفیرو مەعـاشی ١٦٠ دینار مانگانە. . کە بچیتەوە بۆ قانوونی (سلکی خارجی) دەبینیت یەکێك کە بکــرێ بە سەفــیر دەبێ هەرنـەبێ زمانێکی زیندووی بێگانە بزانێت و شەهادەکەی لەگەڵ سەفارەت بگونجێت و مەعاشیشی لە ١٠٠ دینار کەمتر نەبێت.

زۆر جاران وەهـا دەبـوو لە سنـووری ئەو قانوونەی مەجلیس پەیرەوی لێ‌دەکرد هیچم پێ‌نەدەکرا بۆ یارمەتی‌دانی موراجیعەکان. ئەگـەر رێم هەبـایە هانام دەبردە بەر دایەرەی دیکە: لە نموونەدا دەڵێم، دەوری ٤٠ کەس لە ماموستایانی کە دەبوو بگەرێنەوە بۆ وەزیفەو نەگەڕانەوەو لە کچانی دەرچووی دار المعلمات کە وەزیفەیان بەرنەکەوتبوو کەوتنە سەر ساڵی ١٩٦٧و گەیشتنە نیسان و مایـیش کە ئیتر تەعین بوونیان بەپێی (نظام وەیا قانوون) مومکین نابێت هەتا مانگی ئەیلوول. لەمانە کچی محمود ندیم (خەڵقی کفری) کە ناسیاوم بوو لەو دەمەرا کە کاتبی یەکەمی دادگەی کۆیێ بوو بەر لە ١٥ ساڵ زیاتر، ئەم کچە لە کفری یەوە سبەینە زوو بەرێ کەوتبوو تابگـاتـە (مقـابلە)ی دامـەزران لە مەجلیـسی خدمـة: لە رێگـە ئۆتـۆمۆبیلەکەی وەرگەڕابوو. . موقابەلە بەسەرچوو رۆژی‌دواتر کە هاتەلام خۆڵ و دۆی دنیای بەسەردا کرا بوو دەتگوت لە لێوی قەبرە هەر ئێستــا دەی‌شــارنــەوە. . دایە گریانێك و هەنیسکێك باس نەکرێت. . . حەقیشی بوو: خۆیشی و باوکیشی لە تەقاعوددا بە تەمای ئەو مەعاشە بوون ئاهێك لە جەرگیان بگێرێ. . نموونەیەکی

دیکــە: حکــومــەت بە موجـادەلـەی کوردان لە ١٠٠ درجـەی موعەلیمەی کچ ٥٠ درجەی بۆ کچانی کورد دانا کە زمانی کوردی بزانن. دوازدە کچی کەرکـووك دەبـو دامەزرێن کەچی لەمانە دە کچیان کوردی‌یان نەدەزانی.. ویـستم یارمەتی‌یان بدەم بەوەدا فێڵ بکەم لەو عضوەی لەگەڵم دانیشتبوو بۆ ئەزموونی کچەکان لە زمانی کوردی: هەر کچێك دەهــات بەکـوردی لێم دەپـرسی: کوردی دەزانـیت؟ مەڵێ نازانـم! کەچـی بەگـیانـی بێ‌منــەت کردنـــەوە دەی‌گوت و بە عەرەبیشی دەگوت: ما أعرف کردی خو احنا مو من کردستان.. بە مەدا عضوەکەی تەنیشتم ئاگادار دەبوو منیش پێم نەدەکرا بە درۆ بڵێم کوردی دەزانێت. کچێکیان نەوەی مەلا قادری إمـام قاسم بوو کوردی دەزانی، یەکێکیشیان بەدەنـگە نەهات و توانیم درۆی بۆبکـەم، دە کچـەکـەی دیکە بێ‌بەش بوون و ئەو بەشەی ئەوان خرایەسەر پشکی هەولێرو سلێمانی‌و قەزاکانی کوردی سەر بە موصـل.. دەوری ٢٠ معلمێك ئەوراقیان پێ‌تەواو نەکرا بوگێرانەوەیان بۆسەر وەزیفەکانیان.. خولاسە چل کەسێك زۆر بە مەغدووری مانەوە. چوومە لای رجب عبدالمجید، وزیری داخلیە ونـائیب رئیس الـوزراء، و پێم گوت: ابـو محمد، ٤٠کەسێك لەوپەڕی مەغدووریەتدان دەبێ چارەیان بکرێت حەقیشم بەسەر قانـوون و مانـوونـەوە نی‌یە.. قسـەکـەم چوە دڵیەوە. تەلـەفۆنی هەڵگرت لەگەڵ ناجی طالب رئیس الوزراء قسەی کرد گوتی فلانم لایە لەگەڵی‌دا هاوباوەڕم کە دەبێ ئەو کەسانە [شەرحی حاڵی کردن بۆ ناجی] تەعین بکرێن. ئێمە لە قسـەکردندا بووین سلطان أمین، وەکیلی وەزارەتی دیوانی وەزارەتی داخلیە، هاتبوە ژوورەکە کاغەزی رەسمی پێ بوو وەزیر ئیمزای بکات هەر بەسەر پێیانەوە گوتی: کە هەر ئەو خێرە دەکەن دوو صەد کچی (دار المعلمات)ی تازە دەرچوو هەن ئەوانیش حەقە بەر ئەم رەحمەتە بکەون. گوتم هەڵبەت ٢٠٠ چاکترە لە ٤٠.. ناجی طالب بێ دوودڵی گوتی منیش لەگەڵتانم پارەیان بۆ پەیدا بکـەن لە بۆدجەی ئەمسـاڵ. رجب قسـەی لەگەڵ وەزیری مالیە کرد گوتی هەر ئێستە خەریك ببە بۆخستنەسەری ٩٠ هەزار دینـار بۆ بۆدجـەی ئەمسـاڵ لە حیسـابی (تـربیە). مایەوە تەگەرەی قانوون کە نابێ مامۆستا لە نیسانەوە دابمەزرێن ئێمەش، وابـزانم، کەوتبـووینە مایس. رجب گوتی: فلان وەعد بێ هەر مانگی ئەیلوول داهـات تەعێین دەکـرێن. گوتم أبـو محمـد چ سیگـۆرتـە هەیە کە ئێوە هەتا ئەیلوول لە حوکمدا دەبن؟ گوتی، راســـت دەکــەیت با چاری بدۆزینـــەوە. سەرت نەیەشــێ ئەو رێگەیەمان دۆزیەوە کە ئەمری تەعیینیان دەربچێ بە (کاتب) لەو قوتـابخـانانەدا کە لە یەکی ئەیلوول ببن بە مامۆستا تێیاندا.. لە هەموو مێژووی حکومەت شتی وەها نەکرابوو رجب گوتی ئیقناع کردنی مەجلیسی خدمة بەمل خۆتەوەیە..

کە دەرچووم دیتم دەوری ٢٥٠ کەس لە کچ وکوڕ، زوربەشیان کچ، چاوەنۆڕمن. هەر کە گوتم هەمووتان تەعین بوون، بوو بە قیامەتی شادی. گومانت نەبێ لەوەدا کە کۆشەشی ئەوتۆیم کەلێك گەلێك بەتامتر بو لە یارمەتیەکی بە دەسەلاتی وەزیفەمەوە پێشکەش بە ئەم و ئەوم دەکرد.

ڕۆژێك لەو ڕۆژانـــە معــاونیکی شرطــەی کورد کە لەســـەر کوردایەتی فصل کرابوو هات بۆ مراجعەی ئیشەکەی. بەخێرم هێناو ڕێزم لێناو لە ماوەی کەمتر لە دوو سەعات هەموو (اجراآت)م بۆ تەواو کردو بڕیاری بوونـــەوەی بە معــاونی سێ ئەستـیرەییشم بۆ دەرهێنــا. هاتــەلام مفصــول بوو، پێش دەرچـــوونی معـاونی سێ‌نەجمەیی بوو. گوتی: فلان قەت لە چاکەت دەرناچم.. گوتم کاکی خۆم، ممنوون بوونم ناوێ: تۆ چەند لە ئیستیراحەتدایت کە ئیشت یەك چرکـە نەوەستـا و زۆریشی خێرایی لێکـرا خۆ ئەگەر ئارەزۆم کردبایە چەند مانگان هاتوچۆم پێ دەکردیت. لە پاداشدا ناڵێم وەکوو من ببە لەگەڵ مراجعی کە دێنەلات، هەر ئەوەندە لێ داوادەکەم: تو شەرەفت لە هیچە ئیشی خەڵق مەوەستێنە.... ئەم برا کوردە ناویشیم نەهاتە بەر.

یەکێکی عەرەب کە هەر نەمـدیت، بڕیاری تەعیینی دەرچوو کەچی ئەمــرێکی مەجلیسی قیادەی سەورەمـان پێ‌گـەیشت بە تەئــریخێکی پێش ئەو تەعینـــە ئیمـزا کرابـوو لەسـەر ڕاگـرتنی تەعینـات. تەعینەکەی هەڵوەشایەوە. ئەرزو حاڵی دابوە قصری جمهوری کە تەعیینەکەی ئەو بەر ئەو ڕاگرتنە نەکەوێت. لێی داوا کرا بوو لە مەجلیسی خدمەوە (إستشهاد)ێك ببات بۆیان کەڕاست دەکـات. ئەرزوحـاڵی دایە سەرۆکی مەجلیس، داخـوازی‌یەکەی رەت کرایەوە، بەوەدا کە مەجلیسی خدمة (استشهاد) دەرناکات، با قصر پرسیار بکات.. من نەمتوانی سەرۆکی مەجلیس ئیقناع بکـەم بەڵام بڕیارێکم لەگەڵ خۆم دا. بەدوا ئەو کوڕەمدا هەنارد تومــەز پاش بێ‌ئـومـێدی ڕۆیشتبـوو. نامــەیەکی شەخسی و نیوەرەسمیم بۆ سەرۆکی دیوانی قصر نووسی کە ئەو کوڕە ڕاست دەکات لەوەداکە ئەمری تەعیینی دەرچوو بەڵام ڕەش کرایەوە.. لە نامەکەدا نوسیم، حەدیسی پێغەمبەر دەڵێ: من رأی منکم منکرا فلیغـیره بیده فان لم یستـطع فبلســانه فان لم یستطع فبقلبه وذلك أضـعـف الایمان. مـنیش (مـنکــر)ێکی گەورە لەوەدا دەبـینم

هاونیشتیانی دەرگەی موراجەعەی لەڕوودا بیەستریت لە ناو نیشتیانەکەی وا قەڵەمم لەجێی زمانم ئەو (منكر)ە لەسەر شانم هەڵ دەگریت بۆسەر شانی لە خۆم بەدەسەڵاتتر.

دوو ڕۆژی نەبرد لە قصضرەوە بە نامەی ڕەسمی داوای فایلی ئەو کوڕە کراو ئەمرەکەی تەعینی تەنفیزکرا. . من نەپێشتر سەرۆکی دیوانی قصرم دیتبوو نە دواتریش دیتمەوە بەڵام بیستمەوە کە ئەو دەی ناسیم و نووسینەکانمی بەدڵ بوو. ئەوساش هەر لە سنووری کاغەزی ڕەسمیو هەندێك لە گوتارەکانی هاوینی (١٩٦٠)م مومکین بوو منی ناسیبێت بە نووسەر. . ئەگەر ئاگای لەنیابەتم نەبووبێت.

لەم بابەتە کۆشەشانە گەلێك بەولای تاقەتی خۆمەوە دەڕۆیشتم: هەرچەند ماندوویوون و ناوناوە مەسرەفیشم لەکیس دەچوو بە هاتوچۆی تاکسی دیسانەوە هەتا بڵێی دەبووژامەوە بە سەرکەوتنی هەر یەکێك لەو کۆشەشانە

حاجی رسول چون تەرفیعی‌کرد؟ داخلیە قایمقامێکی تەرشیح کردبوو بۆ تەرفیع، حاجی رسول هاتەلام گوتی چ بکەم تەرشیح نەکراوم؟ گوتم ئیعتیراز بگرە. مەجلیسی خدمە گوێی نەدایە ئیعتیرازەکە: کابرای تەرشیح کراو دوو مانگ بەر لە حاجی بوویوە قایمقام حاجیش هەشت (شكر وتقدير)ی هەبوو کابرای‌دیکە دووی هەبوو. چوومە لای وزیر داخلیە د. شامل سامرائی، کەونە زەمیلم لە وەزارەت، گوتم: أبو أندلس متى تقبلون الولاء من الكردي؟ حاجی لەناو شاخ و راخی کوردەواریو لەدەمی حەرەکاتدا هەشت جاران تەقدیرکراوە، کابرای دیکە لەبەر سێبەری قەزای وەکوو نەجەف دوو تقدیرکراوە هەر چونکە پشتیوانیشی هەبوە دوو مانگ زووتر بۆتە قایمقام. یا ابا اندلس والله لو كنت أنا وزيراً بدولة كردية و جاءني عربي في مثل وضع حاجی رسول لمافضلت عليه كردياً. گوتی. فلان بەس بێ ئابرووم چوو. . تەلەفۆنی هەڵگرت بە یەکێکی بەرپرسی وەزارەتەکەی گوت: حيا مابقى: لەبن ئەرزیش بێت بایی تەرفیعی قایمقامێك پارە پەیدابکە. .

دوو ڕۆژی نەبرد تەرشیحی حاجی هات و تەرفیعی پێ‌کرا.

جەلالی حاجی عەولابەگ، کەونە هەڤالی قوتابخانەی سەرەتاییو دۆستی هەمیشەییم، چۆن تەرفیعی‌کرد؟ دەبوو لە پلەی حەفتاوە بۆ پلەی صەد دینار مەعاش بەپێی نظام داخلی مەجلیس دیدەنی لەگەڵدا بکریتە پاش تەرشیح کرانی لەلایەن وەزارەتی عەدلیەوە. قسەم لەگەڵ وزیری عدل کرد گوتی: لە وزیر مالیە پارەم بۆ پەیدابکە هەتا هەر ئیستا تەرشیحی کەم. ڕێکەوت وەها بوو وزیری مالیەی ئەو دەمە دەیەویست لەگەڵی ئاشت بیمەوە، یەك دووجار هەولیدا نەم بیست! بۆ ئەم ئیشە چوومە لای. کە گەیشتمە ژووری سکرتێرەکەی بێ ئەوەی ئیزنم بۆ وەربگریت گوتی فەرموو. گوتم ئەدی ئیزن؟ گوتی تێی گەیاندووم هەر دەمێك هاتیت لە هەر بارێکدا بێت یەکسەر دەرگاکەت بۆ بکەمەوە. . دەرگای کردەوە. وەزیر بێ وەخران پارەی پێویستی خستە سەر بۆدجەی عدلیەو جەلال بەگ تەرشیح کراو دیدەنی لەگەڵدا کراو هەڵکشا بۆ پلەی صەد دیناری:

چوار وەزیفەی کاتب ناحیە لە داخلیەوە داواکرا پڕ بکرێنەوە بە مەرجی زانینی زمانی کوردی. ئیعلان کران، هەشت کەسی بۆ هاتن. لە ئەزموونـدا چوار کەس بەپێی پلەی دەرچوونیان تەعین بوون چواریشیان مانەوە بە (احتياط). یەکێك لە دەرچووە تەعین بوەکان (علی دەرویش مەشوور بە عەلی درێژ) هاتەوە لام بۆ سپاسگوزاری، گوتم لەجیاتی سپاس ئەگەر دەنگت دەگاتە ئەو چوار إحتیاطە با بزانن ئایا وەزیفە هەن لە ناوچەی کوردەواری شاغر بێت و بۆ ئەوان دەست بدات، خەبەرم بدەنێ من مەمنوونت دەبم. خەبەریان هێنا ئەو وەزیفانە هەن. کاغەزم نووسی بۆ متصرفی ئەو ناحیانەی وەزیفەکان تیاندا شاغر بوون و ڕجام لێیان کرد کە داوابکەن لە مەجلیسی خدمە وەزیفەکان پڕ بکرێنەوە. بە زوویی کاغەزی ڕەسمی‌یان لێوەهات و ئەو چوار (احتياط)ە یەکسەر تەعین بوون چونکە (احتياط) نە ئیمتیحان دەکرێتەوەو نە (منافسە)ش قبوڵ دەکات. لەو ماوە کە دەوری ٢٠ساڵێکی بەسەردا تیپەڕیوە عەلی دەرویش دۆستی گیانیمە. لە دوورەوە دوعای بێ دەسەڵاتانەم بۆ دەکات منیش بێ دەسەڵاتانە مەمنوونی دەبم. هەر ساڵەش دیاریەکی بە سەنگ سووکی لە واتادا گرانم بۆدەنێرێ. ساڵێکیان هەنگوینی بۆ هەناردم لە سلێمانی‌یەوە: ئەو هەنگوینە لە عادەت بەدەر بەپێز بوو، ئەو داوەی وەکوو ڕیسی جاڵجاڵۆکە لە هەنگوین دەچۆڕێتەوەو درێژ و باریك دەبێتەوە لەم هەنگوینەدا وەها شریتەی دەکێشا دەتگوت پسانی بۆ نی‌یە. لێم پرسی هەنگوینەکە لە کوێوە هاتووە بەخۆیو ئەو سیفەتەیەوە وەلامێکی وەها ڕوونم وەرنەگرت بتوانم بڵێم فلانە هەرێم هەنگوینی ئەوتۆیی لێ پەیدا دەبێت. لەم تەرزە دیاردەم دیتوە و ویستووشمە هۆیەکەی بزانم بەلام بێ‌سوود: لە سی‌یەکاندا، ساڵێك لە ساڵان، تووتنی یەکێك لە تووتنەوانەکانی دێی (پێ‌بازۆك)ی سەر بە کۆیێ وەها خێرا دەسووتا هەتا جگەرە لە تووتنی دیکە دەگەیشتە نیوەی جگەرەی ئەم تووتنە تەواو دەبوو، سوتووشی زۆر سپی بوو. نەم دیتەوە جارێکی

دی ئەو تووتنـە دەربکـەوێتەوە. . لەو ساڵانەدا چوێلەکەی وڵاتی کوێ بەچکـەی خۆی بەخێو نەکردو لە هێلانە فڕێیدەدا بۆ سەر زەوی. . کەس نازانێ، ڕەنگە زاناکانیش نەزانن، بۆچی بوو ئەم بەچکە کوشتنە! من خۆم لەو کژەدا لەکۆیێ نەبووم بەڵام لە مرۆی ڕاستگۆم بیست، هۆی گومان لێ کردنیش پەیدا نی‌یە. .

لە مەجلیسی خدمـە بووم مارف خەزنـەدار هانیدام بۆ دوان لەبارەی نالی‌یەوە، وەها بوو چەند دانیشتنێك بە یەکەوە دانیشتین بە تەلـەفزیۆن لە کەرکووك بڵاو کرایەوە. . دوو جاری دیکەش هەر جارە بە ڕەفاقەتی یەکێك لە بەرپرسانی تەلەفزیۆن لە بارەی حاجی قادر و شتی هەمـە بابەتـەوە دووام. . لەسـەر شتێکی بێ‌بـایەخ پێوەندیم بە تەلەفزیۆنەوە بڕی خەتای منیشی تێدا نەبوو. (مەبەس تەلەفزیۆنی کوردی‌یە).

ڕۆژێك لەو ڕۆژانەی کەوا جارێ ناجی طالب سەرەك وەزیران بوو لەگـەڵ رشید مصلح چووینە سەردانی فەریق طاهر یحیـی. ئەوان هەردووکیان بێ ئیش بوون.

فریق طاهـر زۆری بەخـێرهێنـام، هەر زووش دەرکـەوت چوونـەکـەم بۆ لای کەوتـە کاتێکی لەبـار بۆ حیسابی خۆی. بە مجامەلە لەتەنیشتمەوە بەلای خوارەوە دانیشـت. گفتوگۆ هاتە سەر وەزعی (حکم) فریق طاهر گوتی پێویستە حکومەتێکی بەهێز بێت چارەسـەری گیروگـرفتی ئابـووری و رامیاری. . و . . . و . . هتد بکات. ڕووی قسەی لەمن ناو وەهای نواند کە منیش لەو هەوڵە بەشدار بیم وەك کوردێکی خاوەن باوەڕو تەجرەبەو. . و. . دیار بوو دەیەویست لەگەڵ کوردێك پێوەندی بکات ئیتر نازانم بیری لە من کردبۆوە یاخود ڕێکەوت منی نامزەد کرد.

من دۆستی ناجی طالب و رجب عبدالمجید بووم، ئیمکان نەبوو بە وەهم و خەیالیش دژیان بوەستم. . گوتم: أبو زهیر حەز دەکەم بزانیت من کە هاتـووم بۆلات تەنها سەردانی دۆستانەم مەبەست بووە چ پێوەنـدی‌یەکی بە سیاسـەتەوە نەبوە، پێشی ناوێ بڵێم بۆ خۆت دەزانی، قسەیەکی ئێستا. بیستم لە منەوە وەپاڵ تۆ نادرێت کە زانی من تێکەڵ بەو هەوڵە نابم دوای چاو قوچێنێك جێگای خۆی کواستـەوە بۆ ئەو بەری کە رشید مصلح بەتـەنها لێی دانیشتبوو. لەسـەر قسـەکـان بەردەوام بوو گوتی: هەموو شتێك ڕێك خراوە ماوەتـەوە أحمـد حسن البکـر قسەی لەگەڵدا بکرێت. سبەی لە پێشوازی فلانە سەرەك دەوڵەت دێتە فڕۆکە خانە قسەی لەگەڵدا بکە [ڕووی لە رشید مصلح بوو] بۆ ڕێك کەوتن لەگەڵمان، تۆی خۆش دەوێت. .

سبەینێ منیش داوەت کرابووم بۆ ئەو پێش وازی‌یە. دیتم رشید مصلح أحمد البکری جودا کردەوەو لەگەڵی دوا. لە دوورەوە پێوەی دیار بوو ەڵامی ڕەفز دەداتەوەوە.

زۆری نەبرد وەزارەت گۆڕا: وەك لەبیرمە سەرۆك کۆمار خۆی بووە سەرەك وەزیرانیش، طاهر یحیی یەکەم نائیبی سەرەك وەزیران بوو. فوئاد عارف یەك بوو لە (٤)یان (٥) نائیب سەرەك وەزیران. [بەپرسیار کاك فوئاد گوتی چوار بووین]

ئەم ئاڵ وگـۆڕە کمێك پێش پێنجی حوزەیرانی ١٩٦٧ بوو کە شەڕی سینای تێدا هەڵایسا.

لە زستـانی نێوان ساڵی ١٩٦٦و ١٩٦٧ وەهـا ڕێك کەوت ساردایی نێوان د. عبـدالرحمان بزاز ومن نەمێنێت: لە موناسەبەدا مامۆستا هادی چاوشلی داوەتێکی نیوەڕۆژەی لە ئوتێلێکی قەشەنگ کرد کۆمەڵێك لە محامی و پیاوانی قانوون و وەزیفەی سەر بە قانوون تێیدا بەشـدار بوون لە نێوانیادا وزیری عدل و سەرۆکی دادگەی تەمیز بەغـدا، بوون. وەهـا ڕێك کەوت د. بزازو مامۆستا حسین جمیل و من کەوتینە پەڕگێکی مێزەکەوە، حسین جمیل لە بەینداو من و بزاز بەرانبەر یەکتر. .

قسـەیەکی ئەودەمەم بەبیردا دێتەوە لەبارەی وەزعی عیراق کە گوتم: عیراق (دوگۆل)ێکی گەرەکە دابینی‌بکات. حسین جمیل گوتی: د. بـزاز چ قصوری نەکرد لەو ماوەیەدا کە بەرپرس بوو. گوتم: چونکە (دوگۆل) نەبوو لەگەڵ هەموو دڵسۆزیو ڕوون بینی خۆی لێ‌نەگەڕان بەردەوام بێت.

د. بزاز ڕووی لە حسین جمیل کرد گوتی: گلەییم لە مامۆستا کامل چادرچی هەیە: من کە بووم بە سەرەك وەزیران چوومەلای، ئەو سەرێکی لێ‌نەدام و ئەحواڵیشی نەپرسیم. .

من ئەم گلەیی‌یەم کرد بە هەلی گلەیی‌کـردن لەخۆی، گوتم: جیلی ئێمەش گلەیی هەیە لە جیلی پێش خۆمان [مەبەستم ئەوبوو، تێشی گەییشت] کە لەگەڵمان بێ‌تەحەمولن. . لەمەوە دەرگەم کردەوە بۆ ئەوە کەبڵێم: من بابی تێرادیتنم لە نیگـافراوانی و باڵ قووڵی کەسێکی لەگـەڵی دەدوێم صەریح دەبم، چەنـدێکی قسـە گل بدەمـەوە، بەلامـەوە دەبێتـە تۆمەت گرتن لە سینەفەراحی و هۆش کراوەیی ئەو کەسـەی دەی‌دوێنم. : خولاسـە زۆر بە ئەدەبـانـە تێم گەیاند کە ئەو بەیانی‌یەی لە وشەی (مرتَجَل) قەڵس بوو لەوەدا حەقی نەبوو چونکە ئاشکرا بوو کە نیازم پاکە. . هەڵبەت بەڕەمزو هێما مەبەستم دەربڕی نەك پەنجە بۆ ئەو ڕۆژە ڕاکێشم. .

لەو ڕۆژەوە بووینـە برادەری ڕاستـەکی بێ‌فێڵ. پاش چەنـد

رۆژێك هاتە لام لە مجلس الخدمة، گوتیشی بەتەما دەبم ناوناوە سەرم لێبدەیت.

شەوێکی رەمەزان چوومە لای میوانی زۆر بوون: لە موناسەبەدا گوتم، ئەو تیژ ڕۆیی یەی برا ئەفەریقاییەکان دەی کەن لە بەرانبەر ڕۆژاواییەکان بێ لزوم و نابەرژەوەندیشە. دەفتەری کۆن خوێندنەوە چاکەی لێ پەیدا نابێت... د. بزاز گوتی تەجرەبەی تاڵیان لەگەڵ ئیستیعمار هۆی ئەو توندوتیژی یەیان بە سەهلی رابوردوو لەبیر ناکەن. گوتم (أبو عامر! هذا تفسير للموقف وليس تبريراً). گوتی. هەندێ جار تەفسیرو تەبریر یەك دەگرنەوە گوتم: لێرەدا یەك ناگرنەوە..

د. بزاز بێ ئەوەی بایی زەررەیەك قسەکانمی پێ ناخۆش بێت لەشێوەی سەلماندن وسکت بوو. دواتر لەسەر داخوازی خۆی کاتێك دەچوومە لای کەسی غەیری من لای نەبێت.

کەوتبوینە ساڵی ١٩٦٧، لە دانیشتنێکی مەحرەمانە باسی هەمە جۆرە بابەتمان دەکرد تا قسەمان گەیشتە سەرۆك (جمال) من گوتم (ئێستاش دەڵێمەوە) سەرۆك جەمال لە لایەن (ألمعيّة)وە چ سیاسی یەکی نەگەیشتوێ: هەتابڵێی زیرەك، خطیب، بەرچاو، بەشەخسیەت.. بەڵام هەتابڵێی بەخۆوەگلاوە، لەخۆدا رووچووە. ئەگەر هەندێکی (ذاتية)ی گۆڕابایە بە (موضوعية) گەورەترین چاکەی بە وڵاتی خۆی و هەموو عەرەب دەگەیاند. لە میسالدا گوتم: مەلەوانان کە لە ئاو دەبرنەوە دوو جۆر پەرینەوەیان هەیە، ئەوی لەخۆرازی یە وەکوو کەسانێکی بە مەلە لە مانش دەپەڕنەوە بە هێز ی بازوو یەکسەر و ڕاستەوڕاست نوختەی بەرانبەریان لەو بەری رووبار دەگرنە بەرچاوو وەك ماسی بێ خوارەکەو پێچەکە ئاوەکە دەبڕن. هەندێکی دیکە خۆدەدەنە ئاوەکەو وردە وردە مەودای لێ دەدزنەوە هەتا دەگەنە کەناری ئەوبەری بە ماوەیەك لە خوار نوختەی بەرانبەریانەوە. هەرچی سەرۆك جەماڵە بەرەو هەوراز مل لە لووزەوی ئاو دەنێت. بێ گومان خۆی و عەرەبیش لەگەڵیدا ماندوو دەبن. د. بزاز بێ ئەوەی دەنگ بکات قسەکانی ڕاڵێبوون. زۆری نەبرد شەری سینای ١٩٦٧ بەو جۆرە هەڵایسا کە دیتمان.

ئەم جیهانەی سێیەمی خۆمان بە جۆرێکی شەیدایانە عاشقی نامومکین و ناواقیعیەتە. لە خوێندنی سەرەتایی یەوە مەشقی پەرگیری و تیژ ڕۆیی و نەسەلماندن و لاساری دەکەین هەر بۆیەشە تێکۆشەرانمان تێکرایان قارەمانی (تطرف ـ پەرگیری)ن و شەرم دەکەن واقیعی بن. حیسابی جەماوەر کە خەریکی کەسابەتە جودایە، هێندەش جودایە بەلای سەریدا بۆتەوە.

شەری (٥)ی حوزێران بە تێشکانی عەرەب برایەوە. بێ ئەوەی عیراق یان هەر نەبێ گەلی عیراق هیچ گوناحێکی هەبوو بێ لەو تێشکانە، حکومەتمان بای دایەوە سەر ئەو خەڵقە، شتی لێ گران کردن و مەعاشی مەئموورانی داشکاند.

مانگێکیان سەیرم کرد بە هەمووی ٩٠ دینار لە مەعاشم داشکاوە. گوتم: خزمینە چەند وەتەنیم و ئاگاشم لەخۆم نی یە.

لەو سەروبەرەدا بوو ناجی طالب و رجب عبدالمجيد، لە ماڵی ناجی، وێنەی داخوازی یەکیان نیشان دام کە لەلایەن ١٣ ئەفسەری گەورەوە ئیمزاکراوە دراوەتە سەرۆك کۆمار، عبدالرحمان عارف [وەیا خەریك بوون بی دەنێ] یەکێك لەو داخوازی یانە هەڵبژاردنێکی ئازاد بۆ دیارکردنی نوێنەرانی میللەت و کۆتایی هێنان بە حوکمی عەسکەری و (فترة الانتقال). ساڵی رابوردو کە ناجی طالب سەرۆك وەزیران بوو، رجب عبدالمجيد وەزیری داخلیەو جێگری سەرۆك وەزیران، لە ژوورەکەی وەزیری داخلیە بە رجبم گوت: بۆچی نایەن تەجرەبەیەك بکەن کە هەرگیز لە عیراق نەکراوە؟ گوتی: وەك چی؟ گوتم هەڵبژاردنێکی بێ فێڵ.. گوتی لەوانەیە (مشبوهين يندسون...) گوتم: تاکە یەك کەس لەوانەی سەر بەزەمانی مەلیکن وەیا لەخۆیان گوماناوین ناوێرن سەر دەرکەن. گریان تێکرای ئەو نائیبانە (خائن) بوون خۆتو وەك قورئان بەپێغەمبەر دەڵێ (لست عليهم بمسيطر) میللەت کە ڕای لە خائینان بوو، چاوی دەرێ، بالی موبارەك بێت.. ئنجا کە داخوازی یەکەیان نیشان دام پێم گوتنەوە، هەلی ئەم داخوازی یە لەدەست خۆتاندا بوو دۆڕاندتان. وەك لەبیرمە ئەو داخوازی یە لەلایەن أحمد حسن البكر و ناجی و رجب و حردان و اسماعيل مصطفى و عماش، هەتا سێزدە کەسەوە ئیمزاکرا بوو درایە سەرۆك کۆمار. هەر ئەو جوولانەوەش بوو شکڵی تازەی وەرگرت و گۆڕا بە شۆڕشی حەڤدەی تەمووزی ١٩٦٨.

ساڵی ١٩٦٧ جارێ نوێ بوو وەفدێکی گەورە لە میسرەوە هاتە سەردانی حکومەتی عیراق بە دەمراستی ی زکریا يحيى الدين. داوەتێکی شەوانە لەسەر شەرەفی وەفدەکە کرا لەو شوێنەی ئێستیا پێی دەڵێن قصرالسلام. لە ساڵۆنێك دانیشتبووین کە زکریا بە خۆی و هەڤاڵەکانیەوە هاتنە ژوورێ: لەبەر دەرگاوە کەوتە مصافحە لەگەڵ ئەو خەڵقە. أمين هويدى کە ئەوسا وەزیر بوو پێشتر سەفیر بوو لە عیراق شناسایی هەبوو لەگەڵ عیراقەکان، بە یەکتر ماچ کردن لەجیاتی تۆقە تێ هەڵکشی کە گەیشتە لام زۆر بە گەرمی و رەنگی

بەرز چاکـوچـۆنی کرد گوتم: هەتـا گەیشتی‌یە من ئەوەنـدەیان ماچ کردیت تامـیان لێبـڕیت. لەو سەفـەرەیان دابـوو سەرەك نووسەری (الجمهورية)ی قاهیرە سامی‌داود (وەك ناویم لەبیربێ) پێمی‌گرت کە دانیشتنە دوورو درێژەکەی ڕۆژی ١٩٦٦/٧/١٧ی بە تفصیل لە (جمهوریە) بڵاوکردۆتەوە. وەعدی دا نوسخەیەکم بۆ بنێرێ بەڵام هیچم نەگەیشتێ، دواتریش مەرگ پێچایەوە، بەداخەوە.

زکریا محیی‌الدین خزمی خالد محیی‌الدینی بەرەی چەپ و لە بنەماڵەیەکی کوردن بەڵام زکریا بەلای ناوەڕاستدا بوو، کمێکیش لە دیوی جعـزی ڕاستدا: سەرۆك جەمال هێنای بە سەرەك وەزیران بەڵکوو تیژایی ناکۆکیەکەی میصرو ئەمەریکا کەم ببێتەوە، وەهاش چاوەنۆڕ دەکرا پارەدارانی ئەمەریکا هەلەکە بقۆزنەوەو هەندێ گرێی ئابـووریی میصر بکەنەوە کەچی مەرجی وەهایان دانا بۆ خستنە ئیشی پارەیان لە میصر گەلێك قورستر بوو لەچاو هی وڵاتی دیکە، بەمـەشدا تەجرەبەی زکریا محیی‌الدین بێ‌سوود پووچایەوە. هەر لەو ساڵانەدا جارێکیان لە ماڵی زەیدی ئەحمەد ئەفەندی کە باسی سیاسـەتی جیهـانی کرا گوتم ئەمـەریکـا لە سیاسـەت پیادەیە [وشەیەکی قورسترم بەکارهێنا]. . هەندێك لە دانیشتووان گوتیان: چۆن وەهـا بە ڕەهـایی دەوڵەتێکی هەرە گەورەی جیهان بە نەفام حیساب دەکەیت؟ هەتا زۆرەی قسەم گەیشتەوە نەختێکی پێچوو ئنجـا گوتم: بەر لە من (دین ئەچیسن) کۆنـە وەزیری کاروباری دەرەوەی ئەمـەریکـا لە کتێبی خطعشط سضش ششطضطضسشء دەڵێ: موشـکـیلەی ڕۆژاوا ئەوەیە، بەریتـانـیا شارەزایەو هێزی نی‌یە ئەمەریکاش هێزی هەیەو نەشارەزایە.

من لە وتـووێژدا ئەم لایەنـەم لەگـەڵ سەفیری ئەمەریکا مستر سترۆنگ دەربڕی‌بوو. مستر سترۆنگ خۆی زۆر قووڵ نەبوو بەڵام موستە شارەکەیان (لێك لاند) پیاوێکی زیرەك بوو دەی‌سەلماند کە خارجیەی ئەمـەریکـا بێباکەو زۆر شت بە هەند هەڵ ناگرێ. . دەی‌گوت نازانم چۆن (اهتمام)ی خارجیە بۆ هەندێ پرسیاری سەر بە کورد ڕاکێشم لە عەرەبیەکـەی وشـەی (اهتمام)ی بۆنـەهـات دەی‌گوت (اتهام) و دەی‌زانی ڕاست نی‌یە بە ئینـگـلیزی گـوتی: how can I make them interested.. هەر تێبینی ئەوتۆیشە لە کتێبەکەی game of nations) دا بەدەر دەداتـەوە لە لووت بەرزیی بەرپرسە زلەکانی خارجیەی ئەمەریکا.

لەو دەربـڕینانەی من، بەهۆی تێگەیشتوویی لێك لاندەوە، ئاکامێکی بچووك پەیدابوو کە ئەمەریکا پێنج زەماڵەتی بە کوردی چەکدار دا بەڵام کەسی پێوە نەچوو بۆ خوێندن، ئەم حیکایەتانەش هی پێش حوزێرانی شەست و حەفتە چونکە دواتر پێوەندی سیاسی عیراق و ئەمەریکا بچڕا، میصریش پێوەندیی پێکردەوە ئێمە هەر ماین هەتا هەشتاکان. .

ڕۆژی پێنجی حوزێرانی ١٩٦٧ لە کۆبـوونـەوەی مەجلیسی خدمەدا بووین کە دەنگوباسی ڕەوی ئیسـرائیل بۆ سەر دەوڵەتەکانی جیرانـی خۆی، مصرو سوریەو أردن، بڵاو بۆوە: سەرۆکـی مەجلیس مشکور ابو طبیخ و ئەندامەکان د. ناجی معروف و فرید علی غالـب و من و ناجی عیسی الخلف هەر پێنجـمان یەك ڕای بووین لەوەدا کە سەرەنجامی ئەو دەوڵەتانە تاریکە چونکە هچیان خۆیان تەیار نەکـردبـوو بۆ شەڕ مەگـەر لە لایەنی خوتبەو قسەی گەرم و گوڕەوە. . . لە ڕۆژان زووتـر دەرچـووم بەرەو نیقـابـەی محامیان. لای فایق سامرائی کە ئەوسا نەقیب بوو بەینێك دانیشتم محـامیەکـان پەیتـا پەیتـا خەبـەری تێك شکـانی فڕۆکـەکـانی جوولـەکـەیان لە ڕادیوی قاهیرەوە وەردەگرت تا گەیاندیانە دەوری ٣٠٠ فڕۆکـە. من ئەوەنـدەم گوت، ڕەنگـە ڕۆژی وەهـا کەوتبێ تەیارەیەك لە چەنـد لایەکـەوە بدیترێت و خەبـەری بە حکـومەت ڕابگەیەندرێت ئیتر یەك بە چوار و پێنج لەقەڵەم بدرێت دەنا سێ صەد فڕۆکـە بەو چەنـد سەعـاتە ناخـسترێت. کەس ئامادە نەبوو قسـەکـەم بسـەلمێنێ. . دواتر زانیمان نەك ٣٠٠ بگرە ٣ فڕۆکەش نەکەوتبوو چونکە لەپێش هەموو شتێك هەرچی فڕۆکەی میصر بوو سووتێندرابوو ئیتر خۆ مامر نی‌یە بە دندووك شەڕ بکات). .

لە سەردانـەکـەی ساڵی ١٩٦٤ کە لە میصرمان کرد من مشیر عبـدالحکیم عامرم لە ماڵی سەرۆك جەمال دیت: ماڵم حەقە قسە خۆش و نوکتـەبازو پیاوی کەیف و بەزم بوو بەڵام هەرچی گیانی جەنگـاوەری هەبـوو تێیدا نەبـوو. مشیر عامر یەکێك بوو لە دوو قوماندانی هەرە هەرە تێشکاوی مێژووی جەنگ کە دەشێ بڵێین لە دەمی جەنگـدا نەبـوونیان چاکـتریـوو بۆ سپـایان لەبـوونیان، ئەوی‌دیکـەیان مارشـاڵ بۆ دێینـی‌ی قومـانـدانـی مەیدانـی ئۆکرانیاوپۆلۆنیای شەڕی نێوان ڕووسیاو ئەڵمانیا بوو لە ساڵی ١٩٤١. ئەوەی لەسینـا ڕوویدا و ناویان لێنـا (نکسـە) ئەگەر پێی‌گوترابا (هزیمە منکرة)ش هەر بە مەدح حیساب دەکرا چونکە هیچ ناوێك بە خۆیەوە ناگرێت بابی ئەو هەموو بێفەڕیەی (قیادە) بکات. .

لە عیراق دەردە کوشندەکەی خۆفش هەڵێنان وەهای کرد سەرۆك کۆمـار لە بەڕێکـردنی سپـای یاریدەدەر بۆ شەڕی حوزێران، بە گیانی یەکێکی بچێتـەڕاوە پۆڕ دنیای تێگەیاند: کوڕینە ئەواهاتم

خۆتان بگرن. . له نیوەی ڕێگه سپای بێ سایەبانی هێزی ئاسمانی بوو به باشترین نیشانه بۆ فڕۆکەی دوژمن.

ئێستا که ساواین و به خۆمان نازانین. ئەری خوێنەری ئازیز، چ دەبوو بابایەکی سەرۆك کۆماری عەسکەری بایی هۆشی ڕاوکەری سوێسکەوکەو خۆپاریزی کردبایه له گەردەن هەڵکێشان و نەرەنەرا!! له نووسینی (محمد حسنین هیکل)م خوێندۆتەوه دەڵێ ئیسرائیل سێ ڕۆژ پێش هجوم هەرچی لاسلکیەکی هەی بوو ڕای گرت و خەبەری به نامه دەنارد بۆ ئەو شوێنی پێویستە، نەکا شیفرەی لاسلکیەکەی بخوێنرێتەوه. ڕۆژی هجومیش هەرچی لاسلکیەکی هەی بوو خستیەگەڕ بۆ شێواندنی جیهازی بێ تەلی دوژمنەکانی. بێ گومان بەرپرسی خۆمانێ به سێ ڕۆژ خامۆش بوون شەق دەبات: حەیف نی یه وەکوو عەلیشیش لەسەر شانۆچەتر لێنەدات؟

له ماوەی دوو ساڵ و مانگێك که کەوته نێوان ١٤/٥/١٩٦٥، ڕۆژی هاتنم بۆ بەغدا، و ٥/٦/١٩٦٧ کۆمەڵێك ڕووداوی گرنگ ڕوویان دا: پێنج وەزارەت کەوتن: هی طاهر یحیی و عارف عبدالرزاق و د. بزاز ناجی طالب و عبدالرحمان عارف. سەرۆکێکی کۆمار بەهەواوە سووتا. شەڕ له کوردستان دەستی پێ کردەوه. ئاشتی پەیدابۆوه. عارف عبدالرزاق دوو جاران دەستی دایه ئینقیلاب و سەرنەکەوت. شەڕی سینا هەڵایساو له شەش ڕۆژاندا ئاوەڕۆی چارەنووسی ناوچەکەی گۆڕی. ئەندامانی مەکتەبی سیاسی لەگەڵ ئەو حیزبی یانەی دۆستیان بوون هاتنه سنووری دەسەڵاتی حکومەت. . سێ دۆستی پژدەریم کۆچی دوایی یان کرد: بابەکراغای سەلیماغاو باپیراغای بابەکری مەحموداغاو بایزی بابەکری سەلیماغا [ئەم ڕووداوانه بۆخۆم بەسۆز بوون. پێوەندی یان به سیاسەتەوه نەبوو].

بایزی بابەکری سەلیماغا دووچاری قەدەرێك بوو کێشایەوه نەساغیەکی که لێی ڕزگار نەبوو. له ١٩٦٦ هێنرایه بەغدا. له خەستەخانه بوو لەگەڵ کاکه حسێنی خانەقا بەیەکەوه چووینەلای. بایزاغا گەیشتبوه قۆناغی هەرە دوایی ژیانی، لەهۆش دەچوو و به هۆش دەهاتەوه کەچی لەو گیانەلاوەدا مەردایەتی و جوامێری ی خۆی لەدەست نەدا که بەهۆش هاتەوه کاکه حسێنی دیت گوتی: کاکه حسێن، کاکه حەمەی پشتی هەموانی شکاند. . تومەز لەوەتەی ١٩٦٣ که کاکه حەمه له گەڕانەوەی بۆ ڕانیه تەیارەکەی کەوت و تێداچوو بایزاغا کاکه حسێنی نەدیتبوو سەرەخۆشی لێ بکات، ئیتر بەر له مردنی خۆی بەیەك دوو سەعات ئەو سەرە خۆشی یەی وەها قارەمانانەی لێ کرد. لەو تەرزه هەڵوەستەدا پیاوەتی دەردەکەوێت. هەرگیز نەم دیت ئەم بایزاغایه عەسەبی ببێت. ئەوپەڕی دڵ گەرمی کردبێت ئەوه بوو دەی گوت: پیاوی چاك به باوەهاو وەها بکەین نەك وەك تۆ دەڵێی.

باپیری بابەکری مەحموود اغا دۆستێکی بێ فێڵ بوو، متمانەی پێ دەکراو زۆر شتیشی لەدەست دەهات: کوردی گوتەنی مرۆیەکی به زیپك بوو. دیوەخانێکی عومدەی هەبوو له دێی نوورەدین که پژدەری پێ هەڵ دەدرێتەوه تا ئەگەر گوتت (نوورەدینی) وەك ئەوەیه گوتبێتت پژدەری.

ساڵی ١٩٦٨ داهات. حکومەتیان زێده له هەموو وڵاتی عەرەب بەردەوام بوو لەسەر (تقشف)و له مەعاش برین. گرنەی عەجاییبیان دادەگرت له سیاسەت و ئابووری، له نموونەدا دەڵێم مادەیەکی پەیینی دەسکرد هەبوو له ئەمەریکاوە دەهات کیلۆیبه ٢,٥ دینار بوو که پێوەندیان به ئەمەریکاوه بری ئەو مادەیەشیان ئافەرۆز کرد بەڵام هەمان مادەی ئەمەریکایییان (وابزانم) له هۆڵەندە دەکڕیەوە به هەشت دینار کۆڵێکیش کەیفیان بەخۆمان دەهات:

دانیشتن چەندە خۆشه بەرانبەر چاوی لەیلایێ!!

خۆگێل کردنیش چەندە بەتامه لەسەر حیسابی خەزینەی دەوڵەت!!

لەیەکی شوباتی ١٩٦٨ کامل چادرچی کۆچی دوایی کرد.

لەیازدەی شوبات صمدی حاجی محمدی بەنناى برادەرم تۆغری کرد.

لەو ساڵانەدا به جەژنه پیرۆزانه لەگەڵ احمد حسن البکر یەکدیمان بەسەر دەکردەوه هەرچەند یەکتریشیان نەدەدیت مەگەر له موناسەبەی پێشوازی کردن له میوانان. . جارێکیان له سەفەردا بووم، که گەڕامەوه گوتیان به تەلەفۆن داوای ئەدرەسمی کردبوو تاکوو کارتی جەژنانەم بۆبنێرێ، کارتەکەشی گەییشت. ئەم پێوەندی یەی موجامەلەی ڕووت له ڕۆژی ٢٢/٧/١٩٦٨ ڕەنگی دایەوه وەك که نەختێکی دیکه بۆت باس دەکەم.

بێ ئەوەی کووچەو بازار هەست بکات، لەژێر پەردەوه هەوڵ وتەقەڵلای مەیلەو ئاشکراو بێ ووچانیش هەبوو بۆ گۆڕینی باری سیاسی. ڕیوایەت زۆرن لەبارەی جۆری هەوڵ دان بۆ بەلاوەنانی حکومەتی سەرۆك عبدالرحمان عارف. ژمارەیەکی بەرچاو له زاپته گەورەکان و ئەوانەی له چواردەی تەمووزەوه خەریکی سیاسەت بوون به نیازی جۆراجۆرەوه حەزیان له گۆڕین دەکرد. تێیاندا هەبوو دەیانەویست ئینقیلابێکی سپی بکرێت و

ژیانی ئاسایی (مەدەنی) بگەڕێتەوە، جەیشیش بە زاپتەکانیەوە بۆ خۆردووگایان بچنەومو واز لە سیاسەت بهێنن بۆ ئەفەندیڕیان. وەك بیستوومە لە کەسانێکی بەشداری ئەو هەوڵە بوون، گەلێك لایەن مروالەت ئەو ئامانجەیان پەسەند کردوە بەلأم سیناریۆیەکی نهێنی‌تریان لەدەستدا بووە. هەتا ئێستا بەچاکیو ڕەوانی باسی ئەو گۆڕانە نەکراوە وەك بشزانم جارێ ماویەتی بۆ ئەو ڕۆژەی نهێنەکانی پلان و پرۆژەی لادانی (عارف) بخرێتە بەر ڕووناکایی‌یەوە.

لە دۆستانی طاهیر یحیام بیستووە، عبدالرحمان عارف بێ ئاگا نەبووە لە کەین و بەینی ئەو هەوڵە تا ئەوەی طاهر یحیی خۆی ویستوویەتی بە جوولەی بهێنێ بۆ بەرهەڵستی لێکێرەنی، ئەو نەی‌سەلماندوە. گۆیا کەسانێك بە طاهر یحیایان گوتبێت کە ئەو نابزوێت تۆ خۆت بەلاوەی بنێ ئەویش گوتبێتی سوێند خۆرم لەسەر هێندێ کە خیانەت لەوماڵە ناکەم ئەمانەم بیستووەو هی‌دیکەش کە ناشێ لێی بدوێم، بەلأم دوارۆژ کە هێزوپێزی بەزانینی چەندوچۆنی گۆڕانەکەوە نەهێشت پەردەی لەسەر هەڵ دەگرێت.

ملخص البحث

رحلة حياتي

بقلم: مسعود محمد

هذه هي الحلقة الرابعة عشرة من سلسلة مذكرات الاستاذ مسعود محمد تبدأ بتولي السيد عبدالرحمن البزاز منصب رئيس الوزراء فكان صاحب المذكرات من جملة الحضور في ديوانه لتقديم التهاني بمناسبة تسنمه المنصب الجديد. ويروي مفارقة طريفة بهذه المناسبة فقد طلب منه مقابلته في اليوم الثاني للتباحث معه بالتفصيل فيما يتعلق بامور خاصة بالشمال. وحين حضر لمقابلته وجد الحفاوة والتكريم بشكل متميز إبتداءاً من نقطة السيطرة الى المكتب الخاص والسكرتير. وما أن بدء الحديث لبعض الوقت القليل حتى توقف رئيس الوزراء عن الكلام وقال له: متأسف. المقابلة انتهت. ويعزو الكاتب سبب هذا التحول المفاجيء من حال الى حال الى ضعف في التعبير جاء عفوياً وعن حسن نية ولسوء الحظ! فقد استخدم كلمة (ارتجال) بدلاً من (الاسراع). وهكذا أصبحت الكلمة غير المقصودة مانعاً لاكمال التباحث في مسائل سياسية مهمة في ذلك الوقت.

وفي ٢٩ حزيران ١٩٦٦ توصلت الحكومة مع وفد من الكورد الى اتفاق حول معالجة الأوضاع الاستثنائية واصدرت بياناً تضمن (١٢) مادة، كانت صالحة برأي كاتب المذكرات في ذلك الوقت..

وعند تقييمه للبيان ولحكومة البزاز لم يمنع نفسه من ابداء الرضى في حديث له مع مندوبي صحف مصر: المصور وروز اليوسف والجمهورية وبيان قناعته بان البزاز لو كان مطلق اليد لأرجع العراق الى حالته الطبيعية. لكن العسكريين لم يرضوا عنه فقدم استقالته من الوزارة.

وفي سنة ١٩٦٦ عاد مؤيدوا جماعة المكتب السياسي للحزب الديمقراطي الكردستاني من إيران الى بغداد حيث إلتجأوا إليها خوفاً من بطش المسلحين الكورد. وكان رأيه في الخلاف الحاد بين هذه الجماعة وجماعة المسلحين وتفاقم الوضع بينهما يتلخص في وجوب اتخاذ موقف التحييد بالنسبة للجماعة الاولى حتى لو كانت الشرعية الحزبية تعود لها.

وفي هذه السنة عين عضواً في مجلس الخدمة العامة ويذكر اعمال المجلس وسير اموره فيما يتعلق بشؤوون الموظفين والتعينات والترفيعات وغيرها.

ويتطرق الى الوضع السياسي في العراق سنة ١٩٦٧ ويتحدث عن نكسة حزيران المريرة فيعود بالذاكرة الى سنة ١٩٦٤ عندما قابل المشير عبدالحكيم عامر في منزل الرئيس جمال عبدالناصر وانطباعه الشخصي عنه: انه كان فكهاً ورجل عشرة ومرح يخلو من كل أثر للمقاتل. فكان أحد قائدين هزما في الحرب الحديثة هزيمة منكرة والآخر هو المارشال بوديني قائد جبهة اكرانيا وبولونيا في الحرب بين روسيا والمانيا سنة ١٩٤١

ويتطرق الى الاوضاع السياسية بعد وفاة عبدالسلام عارف.. وكيف انها كانت تمهيداً لانبثاق ثورة ١٧ ـ ٣٠ تموز عام ١٩٦٨.